

811.163.41'367.62
811.163.41'282.3(497.11-12)
<https://doi.org/10.18485/sj.2017.22.1.27>

АНА Р. САВИЋ-ГРУЈИЋ*
Институт за српски језик САНУ
Београд

Оригинални научни рад
Примљен: 16. 10. 2016.
Прихваћен: 15. 12. 2016.

ЛЕКСЕМЕ ЗА ОЗНАЧАВАЊЕ ОСОБА СПЕЦИФИЧНА ХОДА У ЈУГОИСТОЧНИМ СРПСКИМ ГОВОРИМА**

Циљ овог рада био је да с лексичко-семантичког становишта представимо више од 150 именичких и придевских лексема којима се у говорима сврљишког краја (источна Србија) означава особа специфична хода. Лексеме су на основу доминантних сема у којима је садржана информација о карактеристичном кретању, распоређене у десет тематских подгрупа: *Особа која храмље, Особа која се гега у ходу, Особа која хода споро, с напором, Особа која брзо хода, Особа која хода потрчкујући, Особа која поскакује кад хода, Особа која прави крупне кораке, Особа која прави ситне кораке, Особа којој клецају колена, Жена која њише куковима док хода*. Конституисање лексичких јединица којима се квалификује и номинује особа специфична хода првенствено је засновано на визуелној перцепцији, али су спецификацији њихових значења допринеле социокултурне специфичности говорне заједнице као и вредносни ставови дијалекатског говорника.

Кључне речи: српски језик, лексика за означавање човека, говори сврљишког краја, тематска група „нога”.

---

* anasavic81@gmail.com

** Овај рад настао је у оквиру пројекта „Дијалектолошка истраживања српског језичког простора” (ЕДБ 178020), који у целини финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

1. УВОД

Предмет нашег рада чини више од 150 именичких и придевских лексема сврљишког краја које се могу дефинисати као речи које карактеришу човека специфична хода и које припадају тематској групи „нога” као делу семантичког микропоља „телесне особине” у оквиру семантичког поља „људске особине” и асоцијативног поља „човек”.

Наше истраживање темељи се на лексичкој грађи која је коришћена у изради докторске дисертација *Антропографска лексика у говорима сврљишког краја – лингвогеографски приступ*.¹ Ради упоређивања са стањем у зонама које представљају шира подручја у која се делови сврљишког краја укључују као периферија тих зона, узели смо Доњу Каменицу на североистоку и Каменицу (код Ниша) на северозападу. Обе Каменице су у дијалектолошкој науци познате по обимним дијалекатским речницима (Динић 2008; Јовановић 2004, 2007).²

Сегмент који се овде анализира јесте изван концепцијских оквира дисертације те у том смислу представља њену допуну.

2. ТЕМАТСКА ГРУПА „НОГА”

Тематска група с доминантном семом „нога” и истоименим називом садржи придевске и именичке лексеме којима се у говорима сврљишког краја³ описује и именује особа на основу специфичног изгледа ноге / ногу. Појмовна вредност лексеме *нога* обухвата бројне потенцијалне семе у којима је садржана информација о разним специфичностима доњих екстремитета које се реализују на визуелном плану и као такве представљају подстрек за квалификацију и номинацију. Управо бројност сема условила је постојање четири подгрупе с различитим бројем лексичких јединица којима се означава особа на основу

¹ *Антропографска лексика у говорима сврљишког краја – лингвогеографски приступ*. Универзитет у Београду, Филолошки факултет; комисија: проф. др Првослав Радић (ментор), проф. др Рајна Драгићевић, проф. др Софија Милорадовић; датум одбране: 11. 7. 2016.

² *Речник тимочког говора* Љ. Рајковића Кожелца рађен је као диференцијални у односу на *Тимочки дијалекатски речник* Ј. Динића. Резултате до којих смо долазили самаравали смо њему само у случајевима када је податак у *Тимочком дијалекатском речнику* изостао или ако је дата лексема забележена у другом значењу.

³ Сврљишки говор не постоји као посебан говор једног краја. Јединствено општинско подручје Сврљига покривају два говорна типа призренско-тимочке дијалекатске области – источни део припада тимочко-лужничком, а западни сврљишко-заплањском типу. Заједничке и паралелне одлике ових говорних типова утврђене су у раду *Говори Бучума и Белог Потока* (Богдановић 1979), а неке од њих очитаће се и у нашој грађи, посебно на фонетском плану: а) заједничке одлике: постојање полугласа, финалног *л*; б) одлике ТЛ типа: вокално *л*, развој **tj, *dj > ч, и*, палатализовање *к, г* испред *е, и*; в) одлике СЗ типа: вокално *л > љ*, развој **tj, *dj > ђ, њ*, нема палатализовања *к, г* испред *е, и*.

карактеристичног изгледа ноге / ногу: *Особа кратких ногу, Особа дугих ногу, Особа с деформитетом ноге / ногу, Особа без ноге* и још десет тематских подгрупа у оквиру којих су лексичке јединице мотивисане начином на који се јединка креће, а који одступа од нормалног хода:⁴ *Особа која храмље, Особа која се гега у ходу, Особа која хода споро, с напором, Особа која брзо хода, Особа која хода потрчкујући, Особа која поскакује кад хода, Особа која прави крупне кораке, Особа која прави ситне кораке, Особа којој клецају колена, Жена која њише куковима док хода.*⁵

Будући да су лексичке јединице којима се означава особа карактеристична изгледа ноге / ногу биле предмет поменуто докторске дисертације, овом приликом наша пажња биће усмерена ка лексичким јединицама чија је семантичка мотивација условљена начином на који се особа креће.

2.1. Особа која храмље

У оквиру тематске подгрупе с доминантном семом „који храмље” могу се уочити две лексичке скупине које обухватају лексичке јединице обједињене диференцијалном семом „трајни урођени или стечени деформитет ноге / ногу који условљава храмање” и „тренутни деформитет настао услед повреде ноге / ногу који условљава храмање”. Код извесног броја лексема није могуће одредити којој скупини припадају те смо све лексеме сагледали у оквиру исте тематске подгрупе.

Храмање представља отежано кретање услед деформитета доњих екстремитета, што носиоца овакве телесне особине маркира, а на језичком плану омогућава развој негативне квалификације и номинације. Бројне придевске и именичке изведенице исказују истоветно значење оном које је садржано у семантичкој структури мотивног придева *крив*, *-а*, *-о*⁶, у секундарном значењу „који је кривих ногу”. Везивањем различитих именичких суфикса за основу

⁴ Под „нормалним ходом” подразумевамо уобичајено кретање које не изазива колективно вредновање и именовање те се не ствара ни когнитивно-мотивациона заснованост за развој експресива, односно лексичких јединица другостепене номинације (Ристић 2004: 87).

⁵ О именичким дериватима који су мотивисани начином на који се човек креће писала је и Г. Штасни (2013: 131) на основу материјала из савременог српског језика. Она закључује да се ради о именичким дериватима „са глаголом у творбеној основи, и то глаголом чија се концептуална вредност може схватити као особина или својство. У овим се дериватима укршта агентивност и атрибутивност”.

⁶ Из примарног значења придевске лексеме *крив*, *-а*, *-о* „који се не пружа у правој линији, савијен, свинут, искривљен” (РСАНУ 1978: 522) асоцијативним путем развило се значење којим се квалификује особа кривих удова. На сврљишком говорном подручју глагол *криви* дефинисан је у значењу „храмље” (Јовановић 2004: 449, Динић 2008: 361).

Акцент, који је у говорима признско-тимочке дијалекатске области увек експираторан, без опозиције по квалитету и квантитету, из техничких разлога обележавали смо знаком за дугоулазни акценат.

придева *крив* означава се особа као носилац карактеристичне негативне телесне особине: *кривча*, *кривша*, *кривак*, *кривка*, *кривна*. У називима *кривуљан* / *кривељан*, изведеним из основе пејоративне именице *кривуљ* / *кривељ* у истом значењу (РСАНУ 1978: 545), читава се виши степен пејоративности јер се доводе у везу са сакатим хромим звуком (РСАНУ 1978: 530), панданом „шантавог врага”, према веровању нашег народа, најопаснијег међу ђаволима (Чајкановић 1994: 209).⁷ Као синоними придева *крив*, *-á*, *-ó*, у секундарном значењу „који је кривих ногу”, забележени су деривати *чѣнав*, *-а*, *-о*, *почѣпен*, *-а*, *-о*, а сличне семантике је и придев *пáтрав*, *-а*, *-о*, који је у овом значењу посведочен и у бугарском језику.⁸ Једнако значење реализује се и употребом пејоративних назива *почѣпенитина*, *пáтра*, *пáтравити*, с тим да основинско-суфиксална семантичка компатибилност условљава пејоративност вишег степена код изведеница са суфиксом *-итина*.

Особа с деформитетом ноге / ногу који условљава храмање квалификује се и номинује придевским и именичким дериватима изведеним из основе глагола *ћопа*⁹: *ћопав*, *-а*, *-о*, *ћопа*, *ћопша*, *ћопча*, *ћопна*, *ћопка*. Мотивациона основа ових деривата налази се у турској речи *çolpa* / *çulpa* у значењу „крива нога” (од перс. *çūl* „крив” + перс. *pā* „нога”) (Škaljić 1966: 180). Блиско значење реализује се употребом придевског деривата *шенав*, *-а*, *-о* и именичког *шепа*, насталих према глаголу *шепа* у значењу „храмље, ћопа”. Семом „који се отежано креће услед деформитета ноге / ногу” успостављени су и деривати *шáнтрав*, *-а*, *-о*, *шáтрав*, *-а*, *-о*; *шáтроња*, настали према мађарској речи *sánta* у значењу „хром, сакат у руку или ногу” (Skok 1973: 381), као и придевски дериват *бѣнав*, *-а*, *-о*, који води порекло од придева *rangó* преузетог из циганског језика (sanskrit *pangú* у значењу „хром”), првобитно коришћеног у коњарској терминологији (Skok 1971: 89). Примарно пејоративна семантичка конотација интензивирана је употребом туђица, пре свега турцизама или хибридних образовања насталих у процесу „различитих међујезичких додира и утицаја” (Радић 2001: 131).

⁷ Како се не би изговарањем правога назива, тј. ђавола, призвале „зле силе”, често се употребљавају различите еуфемистичке замене (СМР 1970: 127; Radenković 2012: 145), настале према телесним или карактерним особинама, месту боравка или каквој другој специфичности (Чајкановић 1994а).

⁸ Придев *пáтрав* употребљава се у бугарском језику у значењу „кривоног, крив, искривљен” (БЕР V 1999: 95). Његово основно значење на сврљишком говорном подручју јесте „шепав, кљакав” (Јовановић 2004: 529, Динић 2008: 560).

⁹ Будући да говори призренско-тимочке дијалекатске области не познају инфинитив, глаголе дајемо у облику 3. л. једине презенте.

2.2. Особа која се гега у ходу

У говорима сврљишког краја за означавање особа које се клате у ходу забележени су придевски деривати *гѣгав*, *-а*, *-о* / *ђѣгав*, *-а*, *-о* и именички *гѣга*, *гѣгша* / *ђѣгша*, *гѣгула*, *гѣгалија* с мотивном глаголском речи *гега се*, у значењу „љуља се”. У употреби је и семантички блиска лексема *клѣмша* и њен женски корелатив *клѣмка*.

Велику заступљеност на терену бележи корелативни пар *гѣца*, *гѣмна*. Примарно значење овог турцизма везује се за простог човека, физички слабо развијеног, закржљалог човека (РСАНУ 1965: 251). Појава ових лексема при квалификацији и номинацији особа које се клате у ходу више је резултат гласовне подударности с образовањима мотивисаним глаголом *гега се*.

С мотивним глаголом *шавѣља* / *шевѣли* / *шовѣли* у значењу „не иде право, врлуда, тетура се” (Јовановић 2004: 680, Динић 2008: 908) посведочени су пејоративни називи *шавѣља́н* / *шевѣља́н*, *шавѣља́на*.

Специфичан начин кретања условио је конституисање зоометафора *плова́н*, *плова́ка*; *шота́н*.

2.3. Особа која хода споро, с напором

На широком ареалу за квалификацију особа које се крећу споро, с напором, употребљава се придев *трома*, *-а*, *-о* / *трома*, *-а*, *-о*, односно семантички еквивалент проширен суфиксом *-ав* – *тромав*, *-а*, *-о*. Исто значење исказује се и пејоративним називима *тромача*, *тромаша*, *трома*, *тромаћиња*. С блиском семантичком релизацијом потврђена је и придевска лексема *млітав*, *-а*, *-о*.

Поред доминантне семе у којој је садржана информација о спором кретању, значењској спецификацији лексема *кљакав*, *а*, *-о*; *кљакача*, *кљакиа*, *кљака*, *кљакавитиа* доприноси и семантичка компонента која се односи на изнемоглост. На терену су забележени и блискозначни придевски деривати *кліпав*, *-а*, *-о*; *кліпша*, *кліпна* мотивисани глаголом *клипше* у значењу „хода с великим напором једва се држећи на ногама” (Динић 2008: 334).

Квалитативни придев турског порекла *чолтав*, *-а*, *-о* у значењу које се односи на отежано, споро кретање, потврђује и *Тимочки дијалекатски речник*, где је посведочена глаголска лексема *чолта*, чије је једно од значења „тешко хода вукући ноге” (Динић 2008: 894) (в. 2. 1. Особа која храмље).

Назив *зорле* настао је од прилога *зорле* (тур. *zorlu*) у значењу „тешко, мучно, једва” (Škaljić 1966: 655; Динић 2008: 257).

Онај који хода споро, с напором и притом вуче ноге квалификује се и сложеним придевским дериватом прозирне семантике *влопѣт*, *-а*, *-о* / *влочо-*

пѣт, *-а*, *-о*. Именичку лексему *влачопѣтоња* у значењу „онај који вуче ноге при ходу” бележи и Динић (2008: 74).

У једном од секундарних пејоративних фигуративних значења лексема *мрцина* употребљава се у значењу „тром, лењ човек, ленштина, нерадник” (Јовановић 2004: 472; Динић 2008: 424), а у нашој грађи потврђен је и у значењу „који се споро креће”. Пејоративност вишег степена остварује се довођењем у везу с лексемом *мртвац* (Skok 172: 463), али и лексемом *мрша* (Skok 172: 467). Исто значење исказује се и сложеном пејоративном лексемом *мртвопул*, *мртвопувља*, *мртвопувна*, чија се примарна семантика, такође, везује за лења човека, а пејоративност проистиче из синтагматског споја два неспојива појма – „мртво пувало”.¹⁰

За номинацију особа које се крећу споро, с напором, забележили смо пејоративне називе *љопша*, *љопна*. У дијалекатским речницима није потврђено овакво значење.¹¹

Семантичком компонентом која носи информацију о спорости као доминантној особини која се манифестује при ходу мотивисан је назив *спораћ*, као и зоометафоре *жѣлћа* / *жѣлка* (= корњача); *пуж*.

2.4. Особа која брзо хода

За квалификацију и номинацију особа које брзо ходају широм говорног подручја забележени су придев *брз*, *-а*, *-о* и њиме мотивисани именички деривати *брзак*, *брзак*, *брзна*, *брзакниња*. Основа истог придева налази се и у првом делу сложених придевских деривата прозирне семантике *брзод*, *-а*, *-о*; *брзоног*, *-а*, *-о*.

Значење садржано у семантичкој структури придева *брз* и деривата из њега изведених блиско је значењу деривата *вудалћа* с мотивним глаголом *вуди*, у значењу „зврји, вужди, јури” (Динић 2008: 88).

Из основног значење лексеме *врѣдан*, *-дна*, *-дно* које је у вези с карактерном особином, развија се значење којим се квалификује особа брза хода.

Будући да је сема која садржи информацију о брзини важна значењска компонента у мотивацији за деривацију придевских и именичких деривата

¹⁰ Изведеница *пувало* мотивисана је глаголом *пува* у значењу „дише, дубоко дише” (Динић 2008: 693). Јовановић (2004: 583) лексему *пувало* бележи у пејоративном значењу „онај који себе хвали, који се прави важан, који себе уздиже”. Синтагму *мртво пувало* бележи и Скок (1972: 466).

¹¹ Јовановић (2004: 461) бележи ове лексеме једино у значењу „онај који се испркао газећи по блату или блатњавој води, који се ушљипао”, а Ј. Рајковић Кожељац (2014: 261) у значењу „онај који је сав мокар од суснежице”.

за означавање особа које брзо ходају, иста сема имала је кључну улогу и при развоју метафоричких назива *зјајац / зџ; метла; муња; срна*.

2.5. Особа која хода потрчкујући

Основно значење именичких лексема *потрчко, потрчка, потрчна, потрчуља, потрчкало* у вези је с именовањем особа које обављају мање важне, ситне послове, што условљава развој негативне семантике. Када се исте лексеме употребе за именовање особа које ходају потрчкујући, на развој пејоративности додатно утиче чињеница да се ради о именовању које је условљено начином хода који одступа од нормалног.

У више пунктова забележена је сложена именичка лексема с лексичком компонентом опсценог значења у другом делу *трчомоч(а)*. Из основног пејоративног значења које се односи на неозбиљну, нестрпљиву особу (Динић 2008: 827) развија се, такође, пејоративно значење за означавање особа специфичног хода.

2.6. Особа која поскакује кад хода

За означавање особе специфичног хода који подсећа на поскакивање, широм говорне зоне забележили смо бројне деривате добијене по различитим творбеним моделима од синонимних основа глаголског порекла *скаче, сипа, рипа, цупа: поскóкас, -та, -то, поскокљив, -а, -о / подскóкљив, -а, -о, подскакуљ, подскакуља, подскакуш, подскакуша; скакавац, скакица; сипља, сипоња, сипна, сипало; подрипко, подрипка, подрипан, подрипана, подрипуш, подрипуша, подрипушка / подрипушка, подрипоја, подрипаља, подрипуља, подрипало, рипаља / рипаља; цупаља / цупаља*.

Оваквим специфичним начином хода подстакнуте су и зоометафоре *врабци, јаре, сугаре*¹².

2.7. Особа која прави крупне кораке

На целом говорном подручју за квалификацију и номинацију особа које се крећу крупним корацима посведочени су придевски и именички деривати: *жграв, -а, -о; грапа / жграна, жграло, жграља / зграља, жграпоња, жграпка, жграна / зграна, жгранан, жгранана, жгранача, зграна, с глаголом грапа / жграпа / зграпа у творбеној основи, у значењу „корача крупним, снажним корацима”* (Динић 2008: 181). Пејоративна спецификованост

¹² *Сугаре* је јагње које се касно ојагњило (Јовановић 2004: 635, Динић 2008: 799).

забележених лексема условљена је значењем мотивних речи, али су њеној интензификацији допринели и пејоративни суфикси¹³: *-ља, оња, -ча*.¹⁴

2.8. Особа која прави ситне кораке

За именовање особа које се крећу ситним корацима употребљава се нека од зоометафора: *јеребица; кокóшка; невестуљка / невестуљћа* (= ласица); *препелица*. С метафоричком употребом је и придев *магáрес, -та, -то*.

Примарно значење именичке лексеме *везиљка* јесте „везиља, она која везе”, али се фигуративно може употребити и за именовање женске особе која прави ситне кораке.

У неколико пунктова потврђени су сложени деривати прозирне семантике *ситноóд, -а, -о, ситноóтка* којима је исказано значење садржано у потенцијалној семи – о ходу у ситним корацима.

2.9. Особа којој клецају колена

Од глаголске основе *клеца-* различитим творбеним моделима настали су бројни придевски и именички деривати за означавање особа којима се при ходу упадљиво савијају ноге у коленима: *клецав, -а, -о; клéчко, клéчка, клеца́н, клéчна, клечкáна, клéцало, клéцаљка; поткле́чко, поткле́чка*.

Глаголом *клипа* у значењу „тешко хода клатећи се напред-назад” мотивисан је придевски дериват *кли́пав, -а, -о*.¹⁵ Једнако значење реализује се и називима *кли́мча, кли́мша, кли́мка* мотивисаним синонимним глаголом *клима*.

2.10. Жена која њише куковима док хода

Карактеристичан ход који се огледа у извијању струка и израженом њихању куковима обележје је женског пола. Оваква манифестативна особина женског тела може бити намерно изазвана, што у патријархалној средини представља морално недопустив поступак и на језичком плану условљава развој бројних придевских и именичких лексема с пејоративним значењем.

¹³ О семантичкој вредности суфикса и њиховој способности да утичу на конотацију изведеница писала је Р. Драгићевић (2001: 94), истичући да суфикси „не могу уносити конотације у значење речи и да је њихова улога у првом реду трансформациона... Међутим, временом се форманти 'специјализују' за спојеве са творбеним основама одређених мотивних речи, а пошто се такви спојеви стално понављају, и суфикс накнадно добија одређену семантичку вредност”.

¹⁴ О пејоративима за мушка лица образованим суфиксима *-ко, -ља, -оња, -ча* в. шире у Жугић 2010.

¹⁵ Динић (2008: 334) бележи значење „хода с великим напором једва се држећи на ногама”, што би више одговарало тематској подгрупи 2.3. *Особа која хода споро, с напором*.

Глаголом *врџка се* у значењу „прави живе покрете у ходу, извија се у струку” (Јовановић 2004: 363) мотивисани су деривати *врџкава*, *врџкаста*, *врџало*, *врџојла*, *врџка*.

Глаголског порекла су и именички деривати *врпуља̀на*, *мрдаљка*, *мрдна*, *умрђојла*, *њишаљка*, с основама глагола *врпољи се*, *мрда се*, *њише се*. Блиско значење реализује се и употребом назива *заводница*, мотивисаног глаголом *заводи се* у значењу „заноси се у ходу, њише задњицом у ходу” (Динић 2008: 198).

С глаголом *врти* у првом сложеничком делу и именичком основном *дуп-*, опсценог значења у другом, забележен је сложени именички дериват прозирне семантике *вртодупка*. По истом творбеном моделу настао је и сложени именички дериват *врторепка*.

Пејоративни називи *зүзна* и *дүпна* мотивисани су називом стражњег дела (женског) тела који се оваквим ходањем непримерно истиче. Примарно значење ових лексема везује се за женску особу велике задњице, али се секундарно развија и значење „која њише куковима (задњицом) док хода”.

Придевска лексема *ишшкава* (од тур. *şiştektek* „отећи, подбухнути”) (Škaljić 1966: 590) и именичка *друсна* употребљавају се с блиским значењима за означавање дебелишкасте, гојазне жене (Јовановић 2004: 683, Динић 2008: 911), односно снажне, крупне и једре жене (Јовановић 2004: 389; Динић 2008: 160). Сужавањем перспективе исте лексеме употребљене су за квалификовање и именовање жене велике стражњице која се додатно истиче специфичним ходом.

За жену оваква изгледа посведочен је пејоративни назив *бедевија*, који дијалекатски речници не бележе. У РСАНУ (1959: 373–374) дефинисан је као турцизам „кобила арапске пасмине” из кога се развија фигуративно пејоративно значење „здрава а лења жена”

Лексема *подеваљка* забележена је у значењу „изазивачица, женска особа која изазива свађу” (Јовановић 2004: 543). У *Тимочком дијалекатском речнику* (Динић 2008: 592) мотивна глаголска лексема *подева* потврђена је у значењу „изазива кога пркосећи му, задиркује, чика”, али и у значењу „побуђује, подстиче” с којим је у вези значење лексеме *подеваљка* забележено на терену – „женска особа која неприличним кретањем подстиче пажњу мушкараца”.

Из примарног значења лексеме *кицошліка* „жена којој је стало до спољног изгледа” (Јовановић 2004: 442) развија се секундарно значење „жена која својим кретањем скреће пажњу на свој физички изглед”.

Назив *шевелја̀на* мотивисан је глаголом *шевели* у значењу „не иде право, врлуда, тетур се” (Јовановић 2004: 680, Динић 2008: 908). Лексеме исте основе забележене су и за означавање особа које се гегају (в. 2. 2. Особа која

се гега у ходу). Семантичкој спецификацији у овом случају доприноси сема „женска особа”.

Начином кретања подстакнути су и метафорички називи *лађа*; *јеребица*; *плóвка*; *шóтка*.

3. ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ

Конституисање лексичких јединица којима се квалификују и номинују особе специфична хода првенствено је засновано на визуелној перцепцији, о чему сведочи велики број семантички прозирних лексема: *крíвча*, *ћóтша* за именовање особа које храмљу; *гéгша* / *ћéгша* за именовање особа које се гегају; *скаки́ца*, *подрипко* за номинацију особа које поскакују док ходају и сл. С друге стране, успостављањем везе између различитих ентитета из окружења и човека специфична хода подстакнут је велики број метафоричких именовања која доприносе нијансирању човекових особина и богаћењу лексичких средстава у експресивном погледу јер нужно садрже сему оцене и то најчешће негативну. Међу забележеним метафорама предњаче зоолошке лексеме које се својим секундарним значењима односе на особе специфична кретања: *врабџа*, *жéљћа* / *жéљка*, *зајац* / *зéц*, *јаре*, *јеребица*, *кокошка*, *невесту́лка* / *невесту́љћа*, *пловáн*, *плóвка*, *прéпелица*, *пúж*, *срнá*, *сугарé*, *шóтка*, *шотáн*. Овакав метафорички пренос номинације са животиње на човека успостављен је везом по сличности, али и семама колективне експресије заснованим на искуству дијалекатских говорника, што метафорама даје и лингвокултуролошку димензију (Гортан-Премк 2004: 107–108; Драгићевић 2007: 72–73; Драгићевић 2010: 101–102). Такође, социокултурне специфичности говорне заједнице битно су утицале на успостављање знатног броја експресивно спецификованих лексема у чијој се семантичкој структури јасно распознају вредносни ставови говорне заједнице о друштвено неприхватљивим особинама, али и семе субјективне оцене којима се одражава систем вредности дијалекатског говорника. Тако је све оно што није у складу са вредносним нормама патријархалне заједнице оцењено негативно, што резултира великим бројем пејоративно спецификованих лексема (в. 2.10. *Жена која њише куковима док хода*). Пејоративној семантичкој интензификацији појединих лексема свакако доприноси и употреба страних језичких елемената који су „улазећи у српски и шири, балканословенски језички ареал добијали одређену социокултурну конотацију стварану у миљеу својеврсног односа према ’другом’ и ’другачијем’” (Радић 2013: 158–159).

ЛИТЕРАТУРА

- Богдановић 1979:** Богдановић, Недељко. *Говори Бучума и Белог Потока*. Српски дијалектолошки зборник XXV (Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ).
- БЕР 1999:** *Български етимологичен речник*. Том V (Падеж – Пуска) (ред. Георгиев, В., Дуриданов, И.). София: Академично издателство Проф. Марин Дринов.
- Гортан-Премк 2004:** Гортан-Премк, Даринка. *Полисемија и организација лексичког система у српском језику*, друго издање. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Динић 2008:** Динић, Јакша. *Тимочки дијалекатски речник*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Драгићевић 2001:** Драгићевић, Рајна. *Придеви са значењем људских особина у савременом српском језику (творбена и семантичка анализа)*. Библиотека Јужнословенског филолога, нова серија, књ. 18. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Драгићевић 2007:** Драгићевић, Рајна. *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Драгићевић 2010:** Драгићевић, Рајна. *Вербалне асоцијације кроз српски језик и културу*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Жугић 2010:** Жугић, Радмила. *Пејоративи за мушка лица у јабланичком говору образовани суфиксима -ко, -ља, -оња, -ча*. Зборник радова Филозофског факултета у Приштини: посебно издање поводом 50-годишњице оснивања Филозофског факултета посвећено проф. др Милосаву Вукићевићу: 97–112.
- Јовановић 2004:** Јовановић, Властимир. *Речник села Каменице*. Српски дијалектолошки зборник LI (Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ): 313–688.
- Јовановић 2007:** Јовановић, Властимир. *Додатак речнику села Каменице код Ниша*. Српски дијалектолошки зборник LIV (Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ): 403–520.
- Радић 2001:** Радић, Првослав. *Турски суфикси у српском језику (са освртом на стање у македонском и бугарском)*. Библиотека Јужнословенског филолога, нова серија, књ. 17. Београд: Институт за српски језик САНУ.

- Радић 2013:** Радић, Првослав. *Глаголски суфикс -оса у српском језику*. Српски језик: студије српске и словенске XVIII (Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика): 147–156.
- Рајковић Кожељац 2014:** Рајковић Кожељац, Љубиша. *Речник тимочког говора*. Неготин: Књижевно-издавачко друштво Лексика.
- Ристић 2004:** Ристић, Стана. *Експресивна лексика у српском језику: теоријске основе и нормативно-културолошки аспект*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- РСАНУ 1959–2010:** *Речник српскохрватског књижевног и народног језика I–XIX*. Београд: Српска академија наука и уметности.
- СМР 1970:** Кулишић, Шпиро, Петровић, Петар Ж., Пантелић, Никола. *Српски митолошки речник*. Београд: Нолит.
- Чајкановић 1994:** Чајкановић, Веселин. *Студије из српске религије и фолклора 1910–1924*. Сабрана дела из српске религије и митологије, књ. 1 (приредио Ђурић, Војислав). Београд: Српска књижевна задруга, Београдски издавачко-графички завод, Просвета, Партенон М. А. М.
- Чајкановић 1994а:** Чајкановић, Веселин. *О врховном богу у старој српској религији*. Сабрана дела из српске религије и митологије, књ. 3 (приредио Ђурић, Војислав). Београд: Српска књижевна задруга, Београдски издавачко-графички завод, Просвета, Партенон М. А. М.
- Штасни 2013:** Штасни, Гордана. *Речи о човеку: (номинација човека у српском језику)*. Нови Сад: Филозофски факултет у Новом Саду.
- Radenković 2012:** Radenković, Ljubinko. *O ličnim imenima mitoloških bića u nekim slovenskim kletvama i frazeologiji*. *Poznańskie Studia Slawistyczne* 3 (Poznań: Adam Mickiewicz University Press): 145–158.
- Skok 1971–1974:** Skok, Petar. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- Škaljić 1966:** Škaljić, Abdulah. 1966. *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost.

LEXEMES FOR DENOTING INDIVIDUALS WITH SPECIFIC WAYS
OF WALKING

Summary

The thematic group with the dominant seme “leg” and the same name consists of adjective and nominal lexemes which are used to describe and name individuals based on the specific appearance of their leg/legs. The conceptual value of the lexeme *leg* includes numerous potential semes which contain information on different specificities of the lower extremities realized on the visual plain, and as such are motivation for qualification and nomination. It is precisely the large number of the semes that have conditioned the existence of ten thematic sub-groups within which the lexical units are motivated by the way an individual moves, and which deviates from the normal way of walking: *an individual with a limp, and individual who waddles, an individual who skips when they walk, an individual who hops while they walk, an individual who takes big steps, an individual who takes small steps, an individual with wobbly knees, a woman who sways her hips when she walks.*

Key words: anthropographic lexicon, speech of the Svrlijig area, thematic group “leg”.

Ana R. Savić-Grujić